

УДК 347.939
DOI: 10.31733/2078-3566-2020-3-79-82

В'ячеслав ГАРКУША[©]
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ДОБОРУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДУ СУДДІ

Розглянуто стан сучасного кадрового забезпечення судової гілки влади, проблемним питанням порядку добору та призначення на посаду судді. Зокрема, проаналізовано законодавство, яке визначає порядок добору на посаду судді, а також етапи такого добору. Визначено недоліки законодавства та надано пропозиції щодо вдосконалення та оптимізації зазначеної процедури.

Запропоновано прийняти Закон України, яким внести зміни в порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; ужити заходів щодо обрання її членів та завершити добір на посаду судді місцевого суду, а також продовжити конкурс на зайняття вакантних посад в апеляційних судах.

Надано пропозиції щодо спрощення процедури добору на посаду судді місцевого суду. Обґрунтовано здійснення спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді тільки за спеціальністю, яку обрав кандидат. Завдяки цьому можна мінімум удвічі скоротити строк спеціальної підготовки – із 12 до 6 місяців.

Також обґрунтовано недоцільність проведення 2 іспитів під час добору – вступного та кваліфікаційного. Їх варто об'єднати та одразу після відбіркового проводити кваліфікаційний іспит, визначати рейтинг кандидатів, на підставі якого влаштовувати конкурс на вакантні посади суддів у конкретних судах. Відповідно до обраних кандидатами спеціалізацій потрібно здійснювати спеціальну підготовку з проходженням стажування в тому суді, у якому кандидат переміг у конкурсі. Під час такої підготовки слід проводити спеціальну перевірку кандидата та перевірку його на доброчесність. У разі успішного виконання програми спеціальної підготовки та проходження спеціальної перевірки кандидата Вища кваліфікаційна комісія суддів України (або ж Вища рада правосуддя) вносить Президентові подання про призначення на посаду. Співбесіду з кандидатом доцільно проводити тільки в тому випадку, коли за результатами спеціальної перевірки будуть установлені обставини, що потребують додаткових пояснень кандидата.

Ключові слова: добір та призначення на посаду судді, кандидат на посаду судді, формування судового корпусу.

Постановка проблеми. Порядок добору та призначення на посаду судді на сьогодні регламентується статтею 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 [1] (далі – Закон України № 1402-VIII) та містить 15 стадій.

Необхідність складної процедури добору на посаду судді та високі вимоги, які висуваються до кандидатів на цю посаду, обумовлені завданнями, які стоять перед суддею, та важливістю ухвалених ним рішень для людей та держави в цілому.

Водночас у наш час існує проблема «кадрового голоду» в судах першої та апеляційної інстанцій. Так, у країні не вистачає більше ніж 2 тисячі суддів, що складає понад 30 % від загальної їх кількості. Існують суди, роботу яких призупинено, тому що в них не має жодного судді, у деяких судах працює один чи два судді, навантаження на яких у 3–5 разів більше за нормативне.

Щоправда, така ситуація пояснюється не тільки складністю процедури добору, а ще й політичними рішеннями, оскільки кожна нова влада починає нову судову реформу, коли попередня ще не закінчилась. Такі реформи завжди обґрунтовуються низькою суспільною довірою до судової гілки влади. Але про високий рейтинг не можна навіть говорити, коли об'єктивно немає можливості вчасно розглянути справу через надмірне навантаження або ж узагалі її коли-небудь розглянути, якщо в суді немає жодного судді. Правосуддя не може здійснюватися без суддів. Проте на

© Гаркуша В.В., 2020
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0982-0825>
garkushavyacheslav@gmail.com

сьогодні судова гілка влади позбавлена можливості поповнити свій кадровий резерв, тому що Законом України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» [2] припинено повноваження членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Згодом окремі положення цього Закону Рішенням Конституційного Суду України від 11.03.2020 № 4-р/2020 (справа № 1-304/2019(7155/19)) [3] визнано неконституційними, а новий закон, який би вніс зміни в порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, не прийнято. Ці обставини спричинили фактичне зупинення діяльності цього постійно діючого органу ще з листопада 2019 року, а з ним і добору на посаду судді, який було розпочато ще в квітні 2017 року. Також унаслідок зупинення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відсутня можливість переведення суддів в інші суди та проходження ними кваліфікаційного оцінювання. Така ситуація призводить до того, що судді тривалий час не мають повноважень та, відповідно, позбавлені можливості здійснювати правосуддя.

При цьому від політичних діячів лунають різні пропозиції щодо необхідності запровадження нової судової реформи – від виборності суддів до повернення суддів у відставку для подолання тимчасової кадрової кризи судової влади.

Зазначені питання є актуальними для забезпечення доступу до правосуддя, становлення верховенства права в нашій країні та формування незалежного та неупередженого суду, а отже, потребують комплексного дослідження.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питанням реформування судової гілки влади приділяли увагу багато вчених, зокрема С. Балан, О. Антонюк, О. Хотинська-Нор, Н. Чудик, С. Коросед, Я. Романюк, Р. Сопільник, М. Фоменко та інші, однак питання порядку добору та призначення на посаду судді потребують додаткового дослідження з огляду на сучасну кадрову кризу правосуддя.

Метою статті є розгляд сучасного стану кадрового забезпечення судів першої та апеляційної інстанції, наявного порядку добору та призначення на посаду судді, виявлення проблемних питань зазначеної процедури та розроблення на цій основі пропозицій щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Остання судова реформа розпочата 2016 року, коли було прийнято Закон України № 1402-VIII. Новий профільний Закон змінив у тому числі й порядок добору та призначення на посаду судді. А в квітні 2017 року було оголошено добір на посаду судді місцевого суду з урахуванням прогнозованих 600 вакантних посад. Ураховуючи положення ч. 2 ст. 70 та ч. 3 ст. 77 Закону України № 1402-VIII, Вища кваліфікаційна комісія суддів України визначила, що строк проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки, складатиме 3 місяці, для інших кандидатів – 9 місяців. Скорочені строки проходження спеціальної підготовки були обумовлені необхідністю швидкого заповнення великої кількості вакантних посад. Частина учасників із числа кандидатів, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки, пройшла майже всі етапи добору. Рекомендації щодо призначення їх на посаду судді разом із рекомендаціями щодо кандидатів із другого та третього добору (загальна кількість 467 осіб) Вища кваліфікаційна комісія суддів України передала на розгляд Вищій раді правосуддя. Інша ж частина кандидатів на посаду судді з четвертого добору (367 осіб) зупинилась на стадії встановлення результатів кваліфікаційного іспиту, оскільки із 7 листопада було припинено повноваження членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

На наш погляд, вирішення окресленої проблеми в короткостроковому періоді вбачається в якнайшвидшому прийнятті Закону України, яким потрібно внести зміни в порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, обрання її членів та завершення добору на посаду судді місцевого суду, а також продовження конкурсу на зайняття вакантних посад апеляційних судів.

У подальшому вважаємо за необхідне спростити процедуру добору на посаду судді місцевого суду. Це пояснюється тим, що подолати всі 15 етапів добору, навіть за відсутності будь-яких додаткових обставин, можливо не менше ніж за 2 роки. До того ж, гадаємо, не раціонально здійснювати спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді за всіма спеціалізаціями, а саме кримінальної та цивільної – для судів загальної юрисди-

кції, а також адміністративної та господарської – для адміністративних та господарських судів відповідно. Спеціальна підготовка повинна проходити тільки за спеціальністю, яку обрав кандидат. Завдяки цьому можна мінімум удвічі скоротити строк спеціальної підготовки – із 12 до 6 місяців.

Також вважаємо, що недоцільно проводити 2 іспити – вступний, а потім кваліфікаційний. По-перше, це займає довше часу. По-друге, трапляються випадки, коли кандидат пройшов усі етапи, витратив свій час, зусилля, звільнився з роботи, навчався в Національній школі суддів України, змінивши при цьому місце свого проживання, а суддею так і не став. І це не тому, що кандидат погано навчався, а тому що він просто не виграв конкурс на обрану посаду. Зважаючи на зазначене, вважаємо, що вступний та кваліфікаційний іспит повинні бути об'єднані таким чином: теоретичний іспит у вигляді тестування має визначити необхідну кількість кандидатів з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад (відбірковий іспит), після цього кандидати обирають спеціалізацію та складають практичний іспит. Сума балів за теоретичний та практичний іспит повинна визначити рейтинг кандидатів, на підставі якого проводиться конкурс на вакантні посади суддів у конкретних судах.

Відповідно до обраних кандидатами спеціалізацій слід організувати спеціальну підготовку з проходженням стажування в тому суді, де кандидат переміг у конкурсі. Під час такої підготовки потрібно проводити спеціальну перевірку кандидата та перевірку на добросовісність. У разі успішного виконання програми спеціальної підготовки та проходження спеціальної перевірки кандидата Вища кваліфікаційна комісія суддів України (або ж Вища рада правосуддя) вносить Президентові подання про призначення на посаду. Співбесіду з кандидатом слід проводити тільки в тому випадку, коли за результатами спеціальної перевірки будуть встановлені обставини, що потребують додаткових пояснень кандидата.

Отже, такий спрощений варіант запропонованої процедури дозволить проводити добір кандидатів на посаду судді менше ніж за рік, не втративши при цьому якості добору та підготовки кандидатів. На наше переконання, такий строк буде оптимальним для якісного кадрового забезпечення судової гілки влади.

Для того щоб не було спокуси в окремих політиків проводити різновекторні реформи судової гілки влади, потрібно на законодавчому рівні закріпити стратегію розвитку та поліпшення здійснення судочинства протягом не менше 10 років. Зміни до законодавства та коригування окремих норм можливе лише в межах прийнятої стратегії.

Висновки. Ураховуючи зазначене, вважаємо, що запропоновані зміни до законодавства стосовно порядку добору та призначення на посаду судді не тільки поліпшать кадрове забезпечення судової гілки влади та збільшать доступність до суду, але й зміцнять його незалежність та сприятимуть забезпеченню прав та свобод людини і громадянина, підвищать довіру до суду.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування: Закон України від 16.10.2019 № 193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20>.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20>.

Надійшла до редакції 21.05.2020

References

1. Pro sudoustriy i status suddiv [On the Judiciary and the Status of Judges]: Zakon Ukrayiny vid 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> [in Ukr].
2. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny «Pro sudoustriy i status suddiv» ta deyakikh zakoniv Ukrayiny shchodo diyal'nosti orhaniv suddivs'koho vryaduvannya [On Amendments to the Law of Ukraine “On the Judiciary and the Status of Judges” and some laws of Ukraine on the activities of judicial

authorities]: Zakon Ukrainy vid 16.10.2019 № 193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20> [in Ukr].

3. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podannym Verkhovnoho Sudu shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrainy (konstytutsiynosti) okremykh polozhen' zakoniv Ukrainy «Pro sudoustriy i status suddiv» vid 2 chervnya 2016 roku № 1402-VIII, «Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrainy "Pro sudoustriy i status suddiv" ta deyakykh zakoniv Ukrainy shchodo diyal'nosti orhaniv suddivs'koho vryaduvannya» vid 16 zhovtnya 2019 roku № 193-IX, «Pro Vyshchu radu pravosuddya» vid 21 hrudnya 2016 roku № 1798-VIII [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Supreme Court on the constitutionality of certain provisions of the laws of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" of June 2, 2016 № 1402-VIII, "On Amendments to the Law of Ukraine" On Judiciary and the Status of Judges "and some laws of Ukraine on the activities of judicial authorities" of October 16, 2019 № 193-IX, "On the High Council of Justice" of December 21, 2016 № 1798-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20> [in Ukr].

SUMMARY

Vyacheslav V. Harkusha. Peculiarities of the procedure of selection and appointment of a judge. The deals with state of modern staffing of the judiciary, the problematic issues of the selection and appointment of a judge. In particular, the legislation that determines the procedure for selection for the position of a judge, as well as the stages of such selection are analyzed. The shortcomings of the legislation have been identified and proposals have been made to improve and optimize this procedure.

It is proposed to adopt the Law of Ukraine, which will amend the procedure for forming the High Qualification Commission of Judges of Ukraine. Take measures to elect members of the High Qualifications Commission of Judges of Ukraine and complete the selection for the position of a judge of a local court, as well as continue the competition for vacant positions of appellate courts.

It is proposed to simplify the selection procedure for the position of a local court judge. It is reasonable to carry out special training of candidates for the position of a judge only in the specialty chosen by the candidate. Due to this, you can at least halve the period of special training - from 12 to 6 months.

It is also justified inexpediency to conduct 2 exams during the selection - entrance and then qualification. It is proposed to unite them and immediately after the selection exam to conduct a qualifying exam, to determine the rating of candidates, on the basis of which to hold a competition for vacant positions of judges in specific courts. Taking into account the specializations chosen by the candidates, it is proposed to carry out special training with an internship in the court where the candidate won the competition. During the special training, a special examination of the candidate and his / her integrity must be performed. In case of successful implementation of the special training program and passing the special examination of the candidate, the High Qualification Commission of Judges of Ukraine (or the High Council of Justice) submits to the President applications for appointment. It is proposed to conduct an interview with the candidate only in the event that the results of a special inspection will establish the circumstances that require additional explanations of the candidate.

It is also proposed to enshrine at the legislative level a strategy for the development and improvement of the administration of justice for at least 10 years. Changes to the legislation and adjustment of certain norms are possible only within the framework of the adopted strategy.

Keywords: *selection and appointment to the position of a judge, candidate for the position of a judge, formation of a judicial corps.*